

Fejes Endre

Író

Budapest, 1923. szeptember 15. – Budapest, 2015. augusztus 25.

A négy polgári osztály elvégzése után szabóinasnak állt, majd tizenhét éves korától vasesztergályos tanuló volt. 1944-ben besorozták, de megszökött a hadseregből, és Budapesten bujkált. 1945–49 között Németországban, Franciaországban, Svájcban, Hollandiában, Olaszországban, valamint Belgium legmélyebb szénbányáiban dolgozott munkásként. Hazatérése után a Bosch-gyárban lett esztergályos. 1951-ben disszidálási kísérlete miatt Kistarcsára internálták, ahol négy évet töltött, majd szabadulása után segéd munkásként, esztergályosként dolgozott.

A nehéz fizikai munka mellett kezdett el írni rövid történeteket a munkáséletről. Első publikációi 1955-ben jelentek meg. 1958-ban látott napvilágot első kötete, *A hazudós* címmel, majd 1966-ban a második, a *Vidám cimborák*. Mindkettő a külvárosban, gyárakban dolgozó fiatalokról szól, akik hol megpróbálják tudatosan alakítani az életüket, hol visszacsúsznak az ösztönös vegetálásba. Fejes nagy szeretettel, humorral és nosztalgiával ábrázolja ezekben a kötetekben szűkebb pátriáját, „az ezerszer áldott nyolcadik kerületet” is. A kritikusok később az igazi áttörést hozó könyv, a *Rozsdámető* előkészületeiként értékelték e köteteket.

A regény 1962-ben jelent meg, és azonnal óriási sikere lett. Hamar lefordították több, mint harminc nyelvre, rengeteg kritika jelent meg róla, az egymást követő kiadásokat elkapkodták, és számos lapban széles körű társadalmi vita indult róla. Valóságos bestseller lett, pedig nélkülözte a lektúrre jellemző fordulatokat: társadalmi problémát és kritikát fogalmazott meg.

A *Rozsdámető* műfaját a kritikusok többféleképpen próbálták meghatározni: családregényként, riportként, riportázs-regényként, dokumentumként, krónikaként is szokták azonosítani, de a krimimotívum miatt a kritikákban előfordul a detektívregény, az oknyomozó regény kategóriája is. A regényben első ízben jelent meg a lumpenproletárság a magyar irodalomban, ami azért is keltett óriási feltűnést, mert a létező szocializmus világában ennek a társadalmi rétegnek a pusztasága is tabu volt.

A regény című is szolgáló gyári roncsstelep a kudarcos, kisiklott életek metaforája. A kitörés lehetetlensége, az egzisztenciális és térbeli szűkösség jellemzi a Hábetler család tagjai sorsát, nemzedékekre visszamenően. Az első világháborútól a hatvanas évekig ismerjük meg az életüket, melyből minden jobbra, magasabbra törekvés, tudatosság hiányzik, megmarad valamilyen vegetatív-ösztönös szinten. A regény vissza-visszatérő fordulata, hogy jeles családi alkalmakkor Pék Mária halat ránt, és túrós csuszát főz – ez jelent számukra kilépést a mindennapokból.

A narrátor azt igyekszik kideríteni, mi készítette ifjabb Hábetler Jánost arra, hogy szóváltás közben megölje a sógorát, hogyan keletkezett a gyilkos indulat a fiatalemberben, aki a család tagjai közül egyedülként érzékeli: nincs rendben az, ahogyan élnek. Csapdában vergődik, és megfogalmazni sem tudja, mi a gondja a család életformájával, és hogyan lehetne más utakat találni. A tehetetlenség váltja ki belőle a gyilkos indulatot. A „hábetlerizmus” egy életforma jelölőjévé is vált, a szűkösségbe beleragadt, tehetetlen, többre jutni képtelen kisemberé.

Számos műfajban alkotott; írt novellákat, regényeket, színműveket, esszéket, s nagy sikerű televíziós filmek és színpadi előadások születtek műveiből.

A következő, az 1969-ben megjelent regény, a *Jó estét, nyár, jó estét, szerelem* cselekménye is egy gyilkosság körül bonyolódik. Ennek a helyszíne nem a nyolcadik kerület vagy a munkáslakások, hanem csillogó szállodák, a belváros és balatoni nyaralók. Ebben a világban próbál boldo-

gulni egy magát görög diplomatának kiadó szélhámos munkásfiú, aki csinos lányokat csábít el, így akar kitörni abból a közegből, ahová származása és készségei beszorítják. Az egyik lány aztán leleplezéssel fenyegeti, ő pedig félelmében meggyilkolja. Ezt a regényt már sokkal kevesebb lelkesedéssel fogadta a kritika, többen szóvá tették, hogy kevésbé érthető benne a determináció problémája, mint a *Rozsdatemetőben*. A regényből készült színdarab azonban újra meg újra műsorra kerül a színházakban.

Fejes Endre számos műfajban alkotott; írt novellákat, regényeket, színműveket, esszéket, s nagy sikerű televíziós filmek és színpadi előadások születtek műveiből. A Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja. Munkásságát több szakmai díjjal ismerték el: SZOT-díj (1958); A kisfilmszemle forgatókönyvdíja (1960); József Attila-díj (1963); Kossuth-díj (1975); A Fővárosi Tanács művészeti díja (1979); Nagy Lajos-díj (1992); A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje, polgári tagozat (1993); Pro

Urbe Budapest (1999); Hazám-díj (2001); A Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal, polgári tagozat (2003); Prima Primissima-díj (2009); Babits Mihály Alkotói Emlékdíj (2011); s posztumusz Józsefváros díszpolgára is lett (2018).

Deczki Sarolta